

Akdeniz'in Şekillendirdiği Sıvı Kapları

Water Vessels Shaped by The Mediterranean

Lale ANDİÇ, Oya AŞAN, İsmet YÜKSEL*

Çok renkli, çok sesli, çok dilli coğrafyası ile adaları, kıyıları ile büyük bir kültürün adıdır Akdeniz. Dünyada bir kültüre adını vermiş yegâne deniz olmasının yanı sıra, binlerce yıldır bu coğrafyada çeşitli dönemlerde sahneye çıkan irili ufaklı pek çok kavmin, ulusun katkılarıyla artarak zenginleşip kesintisiz bir biçimde bugünlere ulaşmıştır.

İklimiyle, kültürüyle, tarihiyle sürekli pozitif bir devinim içinde yaşayan bu coğrafyada su ve şarap hem günlük hayatta yer alan, hem de tanrılara sunulan kutsal içecekler olmuşlardır. Su ve şarap dışında başka içecekler, zeytinyağı ve parfüm gibi uygarlıkların vazgeçemediği sıvılar da tarih boyunca varlıklarını korumuşlardır.

Bu sıvıları içinde taşımaya ve korumaya mahsus kaplar ise en ilkel şeklinden bugüne kadar çok farklı şekillerde yorumlanmış, farklı malzemelerle üretilmiş ve farklı bezemelerle süslenmiştir. Ancak birçok farklı medeniyetin bu coğrafyada yıllar boyunca etkileşimi, ne kadar geniş bir çeşitlilik yaratırsa yaratsın, değişmeyen fiziksel ihtiyaçlar bu kapların estetik ve işlevsel özelliklerinde büyük bir değişiklik ortaya çıkarmamıştır.

With its multi-coloured, multi-sounded, multi-lingual geography and its islands and shores, the Mediterranean carries the name of a great culture. Besides being one of the seas in the world to name a culture; it has also gotten increasingly richer in time and has reached our day without any interruption; with the help of big and small, many tribes and nations which have appeared in this geography for thousands of years, through various eras.

In this geography that continues in a constant positive movement with its climate, culture and history; water and wine have been drinks in daily life, as well

---

* Doç.Lale ANDİÇ, lale.andic@deu.edu.tr, Arş.Gör.Oya AŞAN, oya.asan@deu.edu.tr, Arş.Gör.İsmet YÜKSEL, ismet.yuksel@deu.edu.tr, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, Güldeste Sokak No.4 35320 Narlıdere / İZMİR ,

as drinks offered to the Gods. Other liquids, besides water and wine, such as olive oil and perfumes and other fluids that civilizations have not been able to give up, have preserved their existence through time.

Vessels specially made to carry and preserve these liquids in, have been interpreted and produced by various materials and decorated with different decorations from their most primitive form, to the present in various shapes. Although the influence of many civilizations in this geography, the invariable physical needs have not made great changes in the vessels' aesthetic and functional features through-out years.

anahtar kelimeler; su, şarap, kil, sıvı kapları, testi

key words; water, wine, clay, liquid pots, pitcher

Çok renkli, çok sesli, çok dilli coğrafyası ile, adaları, kıyıları ile büyük bir kültürün adıdır Akdeniz. Dünyada bir kültüre adını vermiş denizlerden biri olmasının yanı sıra, binlerce yıldır bu coğrafyada çeşitli dönemlerde sahneye çıkan irili ufaklı pek çok kavmin, ulusun katkılarıyla artarak zenginleşip kesintisiz bir biçimde bugünlere ulaşmıştır.

Su ve şarap tarih boyunca hem günlük hayatta yer alan, hem de tanrılara sunulan kutsal içecekler olmuşlardır. Su ve şarap dışında başka içecekler, zeytinyağı ve parfüm gibi uygarlıkların vazgeçemediği sıvılar tarih boyunca varlıklarını korumuşlardır.

Şarap ve zeytinyağı tarih boyunca uygarlıklar hakkında bize en önemli ipuçlarını veren iki temel besin maddesi olmuştur. Şarap ve zeytinyağının birçok ortak noktası vardır. Zeytinyağı 6000 yıldır hayatımızın bir parçası iken şarap da ondan çok farklı olmayan 5000 yıllık bir tarih ile insanoğlunun gelişim ve değişim serüveninde yerini almıştır. Her ikisinin de macerası bu topraklarda birleşmektedir. Zeytin ağacı Akdeniz ve Ege uygarlıklarının sembolü olmakla kalmamış, aynı zamanda uygarlıkların temelinde de önemli rol oynamıştır. Zeytin yetiştiriciliğinin insanoğlunun var olması ile beraber başladığı kabul edilmektedir. Zeytinin insanlık tarihindeki önemi bütün kutsal kitaplarda, yaratılış ve yerleşim

destanlarında anlatılmaktadır. Tarih boyunca, zeytin ağacına verilen değeri anlamak için, insanoğlunun ona umut, barış, zafer gibi anlamlar yüklediğini, hatta kimi toplumlarda ağacın ve meyvesinin kutsal sayıldığını bilmek yeterlidir.

Yine Akdeniz uygarlıklarında doğup, tarihi 5000 yıl öncesine dayanan ve daha sonra parfüm adını alan kokulu yağ ise ilk olarak Mısır ve Yunan uygarlıklarında kullanılmıştır. Parfüm günlük hayatta da kullanıldığı kadar, ölümlerin mumyalanıp parfüm şişeleri ile gömülmelerine varan bir süreçte ele değerlendirilmişlerdir. O günlerde kullanım amaçları zaman zaman günümüzden farklı olmasına rağmen, genelde insanların güzel kokmasını sağlamak ve kokulu yağlarla vücutlarını beslemek için kullanmışlardır. Örneğin Nefertiti'nin yasemin banyosu yaptığı, banyodan sonra vücuduna sandal ağacı, amber ve ender rastlanan çiçek özleri sürdüğü bilinmektedir.¹

Parfüm ve kokulu yağlarda olduğu kadar, şarabın evrensel tarihinin de yine bu topraklarda keşiştiği görülmektedir. Şarabın en çok etkilediği medeniyetler arasında Hitit, eski Yunan-Roma medeniyetleri, Mısır ve Babil bulunmaktadır. Şarabın tarih içindeki toplumları etkilemesinden doğan benzerlikler şaşırtıcı derecededir. Şarabın en derinden etkilediği kültürlerin başında batının temelini oluşturduğu kabul edilen eski Yunan ve onun devamı sayılan Roma medeniyeti olduğu düşünülmektedir. Mitolojiye göre; Zeus'un oğlu Dionysus asmayı Anadolu'dan Yunan yarımadasına taşımıştır. Yine mitolojiye göre Dionysus ikinci defa doğumu bir tanrıçadan değil, ölümlü insanoğlu bir kadından olmuştur, bu İsa'nın ölümlü insanoğlu bir kadın olan Meryem Ana'dan doğması ile çok yakın şekilde benzeşmektedir. Tıpkı Hıristiyan inancında İsa'nın kendisini asma ve kanını da şarap olarak tanımlaması gibi, eski Yunanistan'da da Dionysus'un kendisi asma, kanını da şarap olarak tanımlamıştır.² Şarap Eski Yunan toplumunda temel içecek durumundadır. Bu yüzden bağcılık ve şarap üretimine büyük önem verilmiştir. Yunanlılar üzümleri ayakla ezerler ve elde ettikleri sırayı pithoslarda mayalanmaya bırakırlardı. (Foto-1) Şaraba hoş bir tat ve koku vermek amacıyla, pithos kapakları çam kozalakları ve baharlı otlarla ovularak bırakılır,

¹ A. Yentürk, *Uygarlık ve parfüm: Bir yolculuğun tarihçesi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, <http://www.ykykultur.com.tr/sergi2/parfum/katalog.html>

² E. Özlükülü, *Şarabın Öyküsü*, <http://www.denizce.com/sarap.asp>.

belli aralıklarla açılarak, içerikleri kontrol edilirdi. Şarabın yüzeyinde biriken köpük toplanıp atılır, bazen pekmez eklenerek şarabın ağırlık kazanması sağlanırdı. Bu tür şaraplar daima suyla karıştırarak içilirdi.

(Resim1) Pithos, Terracotta, Girit, M.Ö.675, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

Soyluların ilk şöleni yemek şöleni, ikinci şöleni ise symposion denen şarap şölenidir. Symposionda sohbet çok önemli bir öğedir. Müzik, dans ve oyunlarla da Symposionun bir parçasıydı. Şölenlerde *kottobos* denilen konukların belirlenen hedefe taslarında kalan son şarap damlalarını isabet ettirmesi gereken bir oyun oynanırdı.³ (Foto-2)

İnsanlık tarihi ve hayatındaki yeri çok büyük olan bu sıvılar sayısız efsane ve hikayelere konu olmuştur. İran efsanelerinde; Şarabın ilk defa Pişdadiyan ailesinin ünlü hükümdarı Cemşit zamanında üretildiği söylenir. Cemşit, bol bol asma diktirerek, meyvelerinin halka dağıtılmasını emreder. Ürün çok bol olunca,

³ Platon, *Symposion (Şölen)*, Sosyal yayınlar, İstanbul ,2000.

kısa saklamak üzere kaplarda muhafaza edilen üzümler, değişik bir lezzet alır, üstelik şırası da acıdır. Bu suyu zehirli sanıp içmezler. Söylentiye göre; Cemşit'in en gözde ve güzel cariyesi şiddetli baş ağrısından dolayı canından bezmiştir. Ölüp kurtulmak için bu kaplardaki zehirli sudan içip, hayatına son vermek ister. Fakat içtiği zehir, onu öldüreceğine diriltir, üstelik neşe içinde derin bir uykuya dalar. Uyandığında baş ağrısı kalmamış, vücudu ve ruhu dinlenmiştir. Durumu Cemşit'e anlatır, hükümdar ve sevgilisi ömür boyu "Ab-ı Hayat" tan (Hayat suyu) içip, neşeli ve mutlu yaşarlar. 44

(Resim 2)kottabos oynayan genç, kylix, kırmızı figür M.Ö.510, Ancient Agora Museum ,Atina

Tüm bu hikayelerin yanı sıra şarabın tanrıların armağanı olduğu tarih boyunca, değişik medeniyetlerce kabul edilmiştir. Şarap tanrıları tek bir isimle değil, birçok değişik biçimde anılmışlardır. Bu tanrılar arasında Mısır'da Osiris, Roma'da Bakhüs ve belki de en çok duyulanı Yunanistan'da Dionysos'dur. Şarap ve coşku tanrısı Dionysos için şarap içmek, dinsel törenlerinde tanrı ile birleşerek tanrılaşmak ve doğa ile bütünleşerek onun tüm sırlarına ulaşmak anlamındadır.

Tarih boyunca insanoğlunun bu sınırlarla iç içe geçmiş birlikteliği çok kısa bir süre içinde fiziksel ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişim göstermiştir. Su

⁴ M. Karal, O. Karaçelebi, *Dinamik Dergisi*, Şarabın Tarihi, Aralık 2000, <http://www.hayyam.com/basin/dergi/sarabin-tarihi.php>

birikintilerinden avuç içi ile su içme alışkanlığının kase formu kaplara dönüşmesi, suyun taşınabilirliğinin başlangıcı olmuştur. Daha çok miktarlarda suyu taşımak ve muhafaza etmek için, taşınabilir kaplar tasarlanmıştır. Su dışında, bira, şarap, zeytinyağı ve parfüm gibi sıvı kapları her zaman özel formlarda yapılmıştır. Bu, içinde sıvı taşımaya ve korumaya özgü kaplar, en ilkel şeklinden bugüne kadar neredeyse hiç değişmeden, testi formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Testi formu; coğrafya, iklim ve kültür değişikliklerine rağmen, biçimsel ve işlevsel olarak köklü değişikliklere uğramamıştır. Neredeyse insanoğlunun var oluşuyla birlikte gelişen testinin küçük, basık, tombul gövdeli ve emzikli ilk çeşitlemeleri ile alışılmış formunun serüveninin Erken-Orta Bronz Çağı'na M.Ö 2900-2200'lere dayandığını Filistin'de bulunan örnekler göstermektedir. Daha sonra günümüz formlarına çok yakın testilerin üretildiğine yine M.Ö.1900-1700 yıllarında Girit'te rastlıyoruz. Günümüz testi formuyla kıyasladığımızda arada büyük farkların olduğunu söylemek yanlış olur. Türkiye'de geleneksel kültür içerisinde önemli yeri olan, bugün etnografik değerleri hayli yüksek testi örneklerini Çanakkale, Menemen, Karacasu, Avanos ve daha pek çok yörede görebiliriz. Günümüzde hala çömlekçilik adı altında kısmen de olsa geçmişte yapıldığı gibi en ilkel tekniklerle ve formlarla üretimlere devam edilmektedir. Eski ihtişamını yitirmiş ve eskisi kadar popüler olmasa da çömlekçilik, geleneksel kültürün vazgeçilmez bir ögesidir. Yüzyıllar boyu, şiirlere, türkülere, atasözlerine ve resimlere konu olan su testisi, insanoğlunun suyla olan bağımlı birlikteliğiyle varlığını hep sürdürmüş ve bu birliktelik devam ettiği sürece var olmaya devam edecektir.

Klasik dönem Yunan seramiklerinde özellikle süsleme sanatına ve biçimin fonksiyonel olmasına önem verilmesi, formda estetik değerlerin ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Ancak yalnızca şarap için düşünülecek olunursa; saklanması, sunulması, törenlerde kullanılması gibi farklı ihtiyaçlara bağlı olarak, bu dönemde birçok testi formu yapılmıştır. Kap formu biçimsel olarak en çok sorgulandığı dönemi yaşamış ve form olarak farklı işlevsel birçok form ortaya çıkmıştır. Bu formlardan en sık karşılaşılanlar; Amforalar, hydrialar, oinokhoeler ve ayrıca içki içilirken kullanılan kaplar; kraterler, kylixler ve kantharoslar olarak

sayılabilir. Bu pişmiş topraktan üretilmiş kaplar, günlük yaşamda su veya şarabın sunulması ve içilmesinde kullanılmıştır.⁵ Hellen ve Roma Döneminde ise, topraktan üretilmiş kaplarının yanı sıra, statü ve zenginlik sembolü olarak kabul edilen altın, gümüş ve bronz gibi değerli metallere üretilmiş kaplara da rastlanmaktadır. Roma Döneminde bu çeşitliliğe camdan üretilmiş örnekler de eklenmiştir. Yunan dünyasında M.Ö.7.yy'dan itibaren alabastron, aryballos, ve lekythos adı verilen şişeler parfüm ve kokulu yağların muhafaza edilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Alabastron veya alabaster türü parfüm kapları genelde dar boyunlu, tek ya da çift kulplu, bazen kulpsuz, pişmiş toprak, cam veya doğal taşlardan şekillendirilmiş küçük şişelerdir. Cam, kokuyu muhafaza etmekteki üstün özelliğiyle, sonraki yüzyıllarda parfüm şişelerinin vazgeçilmez malzemesi olmuştur.⁶ (Foto-3)

(Resim3)Alabastron. cam, M.Ö.2- M.Ö.1.yy, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

⁵ J. Boardman, *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, Homer Yayıncılık, İstanbul, 2003 s.185-193

⁶ A. Arcasoy, *Antik&Dekor dergisi*, Sayı:1, 1989 s.35.

Pişmiş topraktan üretilen kaplar, Akdeniz'in coğrafya, inanç ve kültürleri etkisiyle farklı tekniklerin süslemeleriyle karşımıza çıkmaktadır. En çok karşılaştığımız tekniklerin başında; siyah ve kırmızı attik Yunanistan (MÖ 7- 4. yy), Terra sigillata İspanya (MÖ 2. yy-MS 2 yy), Nabatean (Ürdün MÖ 1.yy- MS 6. yy) İznik (Türkiye MS 15 yy- 17 yy) (Foto-4) ve Mayolika (Fas ve İspanya MS 17-18. yy) gelmektedir.

(Resim4)Çiçek dekorlu sürahi, İznik, 1560–1570, Louvre Müzesi, Fransa

Estetik kaygıların en çok sorgulandığı bu aşama, çeşitli gereksinimleri karşılamak zorunda kalmış güzelin yanında yararlılık olgusunu ön plana çıkarmıştır. İnsanlığın geçirdiği çeşitli aşamalarda sanata yüklenen roller de değişik olmuştur. Sanat bazen bir süs, bazen dil, din, düşünce ve tekniği yansıtan bir iletişim aracı, bazen de yalnızca bireysel yansımalar olarak insanlık tarihinde var olmuştur. Günlük yaşamdan sahneler, savaş sahneleri, hayvanlar, şarap, kadınlar, dini faaliyetler, hepsi Akdeniz tarihinin yaşamını, insanların inançlarını ve kültürlerini toplumsal olduğu kadar bireysel olarak da açıkça

göstermektedir.⁷ Akdeniz'in birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması, teknik ve üslup çeşitliliğinde büyük rol oynamıştır. Bu medeniyetlerin bu coğrafyada yıllar boyunca etkileşimi, geniş bir bezeme çeşitliliği yaratmasına rağmen, değişmeyen fiziksel ihtiyaçlar formda büyük bir değişiklik ortaya çıkarmamıştır.

---

⁷ J. Boardman, *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, çev.Gürkan Ergin, Homer Yayıncılık, İstanbul, 2003. s.197-235

Kaynakça

- Ateş Arcasoy, *Cam ve Porselen Parfüm Kapları*, Antik&Dekor dergisi, Sayı:1, 1989
- Aybala Yentürk, *Uygarlık ve parfüm: Bir yolculuğun tarihçesi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, <http://www.ykykultur.com.tr/sergi2/parfum/katalog.html>
- David ABULAFIA, *Tarih boyunca Akdeniz Uygarlıkları*, Oğlak yayınları, İstanbul, 2005.
- Eşref Özülkölü, *Şarabın Öyküsü*, <http://www.denizce.com/sarap.asp>
- HOMEROS, *İlyada*, çev. A. ERHAT-A. KADİR, Can yayınları, İstanbul, 2002.
- HOMEROS, *Odysseia*, çev. A. ERHAT-A. KADİR, Can yayınları, İstanbul, 2002.
- H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1999
- İnci DELEMEN, *Antik Dönemde Beslenme*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2000.
- John Boardman, *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, çev.Gürkan Ergin, Homer Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Joseph Billiet, *Sosyal oluşum ve sanat*, KOVAN KİTABEVİ
- Mehmet Karal, Olcay Karaçelebi, *Şarabın Tarihi*, Dinamik Dergisi Aralık 2000 sayısı, <http://www.hayyam.com/basin/dergi/sarabin-tarihi.php>
- PLATON, *Symposion* (Şölen), çev. Cenap KARAKAYA, Sosyal yayınlar, İstanbul, 2000.
- Sally GRAINGER, Andrew DALBY, *Antik Çağ Yemekleri ve Yemek Kültürü*, çev. Betül AVUNÇ, Homer Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Sıdika Sibel Sevim, *Seramik Dekorlar ve Uygulama Teknikleri*, Yorum Sanat Yayınları / Sanat Dizisi, İstanbul, 2007.
- Şennur ŞENTÜRK, *Cam Altında Yirmi Bin Fersah*, YAPI KREDİ Kültür Sanat Yazıları, İstanbul, 1997
- Thomas H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, çev.Bensen B.M. Ünlüoğlu, Homer Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Fotoğraf Listesi

(Foto-1): Pithos, Terracotta, mühür ve oyma dekor, Girit, M.Ö.675, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

(http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Pithos_Louvre_CA4523.jpg’ den)

(Foto-2): kottabos oynayan genç, kylix, kırmızı figür M.Ö.510, Ancient Agora Museum ,Atina

(http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:AGMA_Kylix_kottabos.jpg’ den)

(Foto-3): Alabastron. cam, M.Ö.2- M.Ö.1.yy, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

(http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Alabastron_Italy_Louvre_S2375.jpg’ den)

(Foto-4): Çiçek dekorlu sürahi, sır altı dekor, İznik, 1560–1570, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

(http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Pitcher_Iznik_Louvre_OA7595.jpg’ den)